

1918 йил апрел ойида РСФСР таркибида Туркистон Автоном Совет Социалистик Республикаси тузилди. Большевикларнинг мажбуран ён бериши билан хокимият ор-ганларида махаллий аҳоли вакиллари иштирок кила бошладилар. 1919 йил сентябр ойида махаллий аҳолининг Советларга жалб килинишига халакит берувчи, совет хокимиятининг ўлкадаги таянчи факат рус ишчилари деб хисоблайдиган, махаллий аҳолига ишончсизлик билан қаровчи Туркистоннинг бир қатор рахбарларига нисба-тан қоралар қўрилди. Шу ўринда қайд қилиш лозимки, ўлкада мустамлакачилик сиёсатини олиб боришда Марказ ташкил қилган Турккомиссия ва РКП (б) МК Туркбюро-си, кейинроқ унинг ўрнига ВКП (б) МК нинг Ўрта Осиё бюроси каби ташкилотлар катта хизмат қўрсатдилар.

Туркистондаги рахбар ходимлар, хусусан Турор Рискулов (Туркистон МИК раиси) бошчилигидаги миллий коммунистлар, Туркистон мустақиллиги ва унинг ўз тақдирини ўзи белгилашдек демократик тамойиллар учун кураш бошладилар. 1920 йилда ТКП Мусулмон бюросининг III-конференцияси ва ТКП нинг V-ўлка конференциясида Т. Рискуловнинг турк халқлари коммунистик партияси тузиш ва Туркистон Республикасини Турк республикаси деб аташ ҳақидаги гоялари қўриб чиқилди ва маъқулланди. Бирок бу гояларнинг асл максади Туркистон мустақиллиги бўлганлиги боис, Марказ Т. Рискулов ва унинг тарафдорларининг фикрларига қарши чиқди. Ўз навбатида Марказнинг Туркистондаги ҳукмронлигининг таянчи Турккомиссия бу ҳаракатни рад этди ва миллат фидойиларини қувгинга учратди.

Т. Рискулов ўлкада улуг давлатчилик шовинизми, буржуа миллатчилиги юзага келаётганлиги тўғрисидаги масалаларни қўтариб чиқдилар. Ф. Хўжаев партия ичидаги тоқат қилиб бўлмас ҳолатларни қўрсатиб ўтди. Ушбу ватанпарварларнинг чиқишлари, кейинчалик уларни жисмоний йўқ қилишда айблов учун асос бўлди.

Туркистоннинг социал — иктисодий ривожланиши борасида билдирилган муқобил фикр муаллифлари миллатчиликда айбландилар. Айни шу давларда Ўзбекистоннинг илгор, хурфикрли фарзандлари «иноғомовчилик», «18 лар гуруҳи», «косимовчилик» каби гуруҳбозликда ва давлатга қарши — миллатчиликда айланиб катагон қилиндилар. 20-йилларнинг охирига қелиб республикада мустақил тузум ўзини тўлиқ намоён этди.

Сиёсий катагонликлар авж олди.

1929 йилда машхур жаидидчи, маърифатпарвар Мунавваркори Абурашидхонов бошлик «Миллий истиклол» ташкилоти аъзоларини камокка олиш бошланди. Бу ташкилотнинг камокка олинган 85 аъзосидан 15 таси отилди, колганлари ахлоқ тузатиш лагерларига жўнатилди. «Миллий иттиҳод» ташкилотининг аъзолари ҳам катагон килиндилар.

Машхур жамоат арбоблари Маннон Абдуллаев (Рамзи), Носир Саидов, Махмуд Мирходиев, Хосел Василев, Собир Кодиров ва бошқалар ўлим жазосига ҳукм килиндилар, сўнгра бу ҳукм узок муддатли камок жазосига алмаштирилди.

1930 йилда Давлат Банки маъмуриятида ўтказилган тозалаш вақтида қатор раҳбар ходимлар камокка олиндилар. Ўзбекистон ССР Суди раиси Саъдулла Косимовнинг «косимовчилик» деб номланган ишини кўриб чиқиш бошланди. Бу жараёнларнинг моҳияти кўзга кўринган сиёсий арбобларни тугатишга қаратилган эди.

30-йилларнинг боши диндор ва эътиқодли кишиларга нисбатан зўравонлик сиёсий катагонликнинг чўккиси бўлди. Жуда қатта миқдордаги ислом, христиан, будда динига тааллуқли асарлар йўқ килинди. Бу даврда Ўзбекистондаги диндорлар, уламоларнинг асосий қисми камок лагерларига жўнатилди. Ўтмишда нафакат диний русумлар адо этадиган, балки маданият, фан, тарбия, санъат марказлари, халқнинг кўп асрлик меросини сакловчиси бўлган мачит ва мадрасаларнинг деярли барчаси ёпиб қўйилди, айримлари бузиб ташланди.

Бутун республиканинг ҳаёти Марказнинг қаттиқ назорати остига ўтди. Партия директиваларидан ҳар қандай чекиниш аксилинкилобий, сиёсий муҳолифат деб баҳоланди.

1937 йилдан «антисовет», «халқ душманлари»ни қидириб топиш ва жазолаш кенг тус олди. Хусусан, сиёсий бошқарув органларининг (ОГПУ) фаолияти асосан ана шундай «тамга» олган шахсларни қидириш ва текшириш билан боғлиқ бўлди. Масалан, Ф. Хўжаев, А. Икромов, Д. Манжара, А. Каримов қабил партия ва давлат раҳбарлари ҳибсга олиндилар ва отиб ташландилар.

Ўзбекистон Ички Ишлар Халқ Комиссарлигининг «учликлари» олиб борган фаолияти оқибатида 1939-1953 йиллар мобайнида 61799 киши камокка олинган, улардан 56112 нафари турли йилларга камок жазосига, колганлари отишга ҳукм килинган. Кейинроқ уларнинг кўпчилиги оқланди, минг афсуслар бўлсинки, уларнинг аксарияти бу адолатга ўлимидан сўнг сазовор бўлдилар.